

Το ευρώ και η (μη) κρίση χρέους

του Γιάννη Μηλιού

Μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2009, σε μια συγκυρία παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, αυξήθηκαν ραγδαία το δημόσιο έλλειμμα και χρέος όλων των αναπτυγμένων χωρών. Στην Ελλάδα, μέχρι το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007-08, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ παρέμενε σταθερό γύρω στο 100%, αλλά το 2009 το δημόσιο έλλειμμα έφθασε στο -15,4% και το χρέος στο 126,8% του ΑΕΠ. Στη συγκυρία αυτή, καθώς οι αρχές της ΕΕ και της ΕΚΤ διακήρυσσαν ότι «δεν προβλέπεται» από τις ευρωπαϊκές Συνθήκες η «διάσωση οποιασδήποτε χώρας» (no bail-out clause), η κυβέρνηση του Γιώργου Παπανδρέου προχώρησε σε κινήσεις που περιέγραφαν αλλά και προωθούσαν τις ευρωπαϊκές πολιτικές λιτότητας: Συνέκρινε την κατάσταση των δημόσιων οικονομικών με εκείνην του Τιτανικού, και την ερμήνευσε ως αποτέλεσμα της γενικευμένης «διαφθοράς» στην οποία συμμετέχουν όχι μόνο οι κυβερνήσεις ή οι εργαζόμενοι στο Δημόσιο, αλλά ευρύτερα ο ελληνικός πληθυσμός. Το αποτέλεσμα υπήρξε η εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού και η αναγκαστική προσφυγή του ελληνικού Δημοσίου σε «θεσμικό δανεισμό», που συνοδευόταν από τα περίφημα «Μνημόνια δημοσιονομικής προσαρμογής». Τα Μνημόνια ήταν η στρατηγική επιλογή της ελληνικής άρχουσας τάξης, όπως και των αστικών τάξεων των άλλων ευρωπαϊκών χωρών: εξασφάλιζαν την αναδιανομή εισοδήματος, ισχύος και πλούτου υπέρ του κεφαλαίου και εις βάρος της εργασίας – η οποία επωμίστηκε το κόστος της κρίσης.

Ο λόγος περί διαφθοράς, συλλογικής ενοχής και (μη) ενάρτησης οικονομικής διαχείρισης κατάφερε να επικρατήσει διεθνώς, πείθοντας παράλληλα σχεδόν όλο το πολιτικό φάσμα ότι, ανεξαρτήτως του ποιος έφερε την κύρια ευθύνη, το «πρόβλημα» ήταν πρωτίστως το ύψος του χρέους καθαυτό. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Τσίπρας περιέγραψε στις 24/10/2012 την Ελλάδα σαν «αποικία χρέους», ενώ ο Βαρουφάκης μιλάει ακόμα και σήμερα για «χρεοδουλοπαροικία».

Η απότομη αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων σε συγκυρίες οικονομικών κρίσεων αποτελεί εντούτοις αυτοφύες αποτέλεσμα της κρίσης καθαυτής, η οποία αφενός μειώνει τα δημόσια έσοδα (μείωση εισοδημάτων, υποχώρηση κατανάλωσης με συνέπεια τη μείωση των φορολογικών εσόδων) και αφετέρου εκτινάσσει τις δαπάνες (για τη «διάσωση» τραπεζών και άλλων επιχειρήσεων, για επιδόματα ανεργίας κλπ.).

Σύμφωνα με στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF, *World Economic Outlook*, October 2009, σ. 191) το δημόσιο έλλειμμα αυξήθηκε μεταξύ 2007 και 2009: στις ΗΠΑ από -2,7% σε -12,9% του ΑΕΠ· στην Ευρωζώνη από -0,6% σε -6,2% του ΑΕΠ· στο Ηνωμένο Βασίλειο από -2,6% σε -11,6% του ΑΕΠ· στην Ιαπωνία από -2,5% σε -10,5% του ΑΕΠ. Αντίστοιχα, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε μεταξύ 2007 και 2009: στις ΗΠΑ από 62,1% σε 84,3%· στην Ευρωζώνη από 65,9% σε 79%· στο Ηνωμένο Βασίλειο από 49,3% σε 68,5%· στην Ιαπωνία από 187,7% σε 217,6%.

Όμως και με την οικονομική ύφεση που προκάλεσαν τα περιοριστικά μέτρα για τον έλεγχο της πανδημίας COVID-19 το 2020, τα αποτελέσματα στα δημόσια οικονομικά ήταν αντίστοιχα. Τα σχετικά στοιχεία του ΔΝΤ (IMF, *World Economic Outlook*, October 2021, σ. 123) έχουν ως εξής: Το δημόσιο έλλειμμα αυξήθηκε μεταξύ 2019 και 2020 στις ΗΠΑ από -5,7% σε -14,9% του ΑΕΠ· στην Ευρωζώνη από -0,6% σε -7,2% του ΑΕΠ· στο Ηνωμένο Βασίλειο από -2,3% σε -12,5% του ΑΕΠ· στην Ιαπωνία από -3,1% σε -10,3% του ΑΕΠ. Αντίστοιχα, το δημόσιο χρέος

ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε μεταξύ 2019 και 2020: στις ΗΠΑ από 108,5% σε 133,9%· στην Ευρωζώνη από 83,7% σε 97,5%· στο Ηνωμένο Βασίλειο από 85,2% σε 104,5%· στην Ιαπωνία από 235,4% σε 254,1%. Στην Ελλάδα το δημόσιο έλλειμμα διαμορφώθηκε το 2020 στο -9,7% και το δημόσιο χρέος στο 205,6% του ΑΕΠ.

Το ελληνικό δημόσιο έλλειμμα και χρέος του 2009, συγκρινόμενα με τα σημερινά μεγέθη, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά πολλών αναπτυσσόμενων χωρών, δεν ήταν καθαυτά «δραματικά» (οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, βλ. παραπάνω, αλλά, π.χ., και η Ιταλία με 155,5% του ΑΕΠ δημόσιο χρέος, έχουν σήμερα συγκρίσιμα ή ψηλότερα επίπεδα δημόσιου ελλείμματος και χρέους από την Ελλάδα του 2009). Όμως σήμερα δεν υπάρχει «κρίση χρέους»!

Αντίθετα με το παρελθόν, στην κρίση του 2020 η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) υιοθέτησε ένα τεράστιο πρόγραμμα αγοράς κρατικών και ιδιωτικών τίτλων (Pandemic Emergency Purchase Programme) ύψους 1,85 τρις ευρώ. Το αποτέλεσμα είναι να διατηρείται το χαμηλό επίπεδο των επιτοκίων σε ολόκληρη την Ευρωζώνη. Υπό τα σημερινά, λοιπόν, δεδομένα (χρέους, ελλείμματος κλπ.) το ελληνικό δημόσιο δανείζεται από τις «αγορές» με ονομαστικό επιτόκιο 1,2-1,4% (Δεκέμβριος 2021, δεκαετές ομόλογο), όταν ο πληθωρισμός στην Ελλάδα τρέχει με 4,3%, με πρόβλεψη σταθεροποίησης μεσοπρόθεσμα στο 2,8%. Δηλαδή οι «αγορές» δανείζουν το ελληνικό δημόσιο με αρνητικό πραγματικό επιτόκιο.

Εκείνο που διαφοροποιεί τη συγκυρία του 2009-2010 από τη σημερινή δεν είναι ούτε «το ευρώ», ούτε το ύψος του χρέους. Είναι η διαφορά στις πολιτικές.

Βέβαια, η επιστροφή μετά το 2023 στις προ της πανδημίας πολιτικές κάθε άλλο παρά απίθανη είναι. Διότι το ζήτημα αλλαγής πολιτικής δεν είναι ούτε θέμα «τεχνικό», ούτε θέμα «Βορρά και Νότου» ή «εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας» στο «διευθυντήριο των Βρυξελλών», «στη Γερμανία» κ.ο.κ. Είναι ζήτημα συσχετισμού των ταξικών δυνάμεων, πρώτα και κύρια στο εσωτερικό της (κάθε) χώρας. Επομένως, όταν η αβεβαιότητα και το «ρίσκο» (δηλαδή ο ενδεχόμενος «πολιτικός κίνδυνος» για τις κυρίαρχες τάξεις) από την κρίση του κορονοϊού υποχωρήσουν, οι αστικές κυβερνήσεις θα επιχειρήσουν ενδεχομένως να επαναφέρουν τη στρατηγική της «δημοσιονομικής πειθαρχίας», που διασφαλίζει αποτελεσματικότερα τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Εκτός κι αν βρεθούν και πάλι μπροστά σε πολιτικό κίνδυνο, τη φορά αυτή με τη μορφή του εργατικού κινήματος.